

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ*

ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

δ. Θρησκευτικός καθαγιασμός τοῦ ἐπαγγέλματος.

Κατὰ κοινήν διδασκαλίαν τῆς «ἀριστερᾶς πτέρυγος» τοῦ προτεσταντισμοῦ, ὡς αὕτη διατυποῦται εἰς τὴν «Ὁμολογίαν τοῦ Westminster» (1647), ὁ ἄνθρωπος, διὰ τῆς πτώσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἠμαύρωσε μέχρι τοιούτου βαθμοῦ τὸ «κατ' εἰκόνα», ὥστε νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ βούληται καὶ νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν, ἀκόμη δὲ καὶ νὰ μετανοήσῃ.

Ὁ Θεὸς πάλιν, ἀπολύτως ὑπερβατικὸς καὶ ἀσύλληπτος διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, διὰ τῆς προαιωνίου, ἀνεξιχνιάστου καὶ ἀναλλοιώτου Αὐτοῦ Βουλῆς καὶ διότι οὕτως ἤρρεσεν Αὐτῷ, ἄλλους μὲν τῶν ἀνθρώπων π ρ ο ῶ ρ ι σ ε ν εἰς σωτηρίαν καὶ αἰωνίαν ζωὴν, καὶ μάλιστα ὄχι ἕνεκα τῶν ἀγαθῶν ἔργων τῶν, ἀλλὰ «κατὰ χάριν» καὶ πρὸς φανέρωσιν τῆς δόξης Αὐτοῦ, δι' ἄλλους δὲ π ρ ο κ α θ ῶ ρ ι σ ε τὸν αἰώνιον θάνατον καὶ τὴν ὀργὴν Του, ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ πρὸς δόξαν τῆς ὑπερόχου δικαιοσύνης Του⁴³².

Τὸ θεμελιῶδες τοῦτο δόγμα τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ ἐξοβελίζει παντελῶς ἀπὸ τὸν πουριτανισμὸν τὸ πρόβλημα τῆς θ ε ο δ ι κ ι α ς⁴³³ καὶ δὲν ἀφήνει περιθώρια διὰ τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατὸν δι' ἔργων ἀξιωμασίας καὶ ἐλάχιστα ἔστω νὰ ἐπηρεάσῃ — πολλῶ δὲ μᾶλλον νὰ συμ-προσδιορίσῃ — τὴν ὑπόθεσιν τῆς σωτηρίας του· μία τοιαύτη δυνατότης θ' ἀπετέλει ἐπέμβασιν καὶ περιορισμὸν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἀδια-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 391 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

432. Πρβλ. Westminster Confession, cap. 9 Nr. 3, 5, 7.

Καὶ ὁ Λούθηρος γράφει εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «De servo arbitrio»: «Hic est fidei summus gradus: credere Deum esse clementem qui tam paucos salvat,— justum, qui sua voluntate nos damnabiles facit». Ἄλλ' ὡς ὁ Weber παρατηρεῖ, ἡ πρῶτος αὕτη θέσις τοῦ Λουθήρου δὲν προσέλαβεν ἀργότερα τὴν κεντρικὴν ἐκείνην σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν κατέχει εἰς τὸν Καλβινισμὸν. Πρβλ. ΡΕ I, σελ. 120 καὶ 196 ὑποσ. 12.

433. Τὸ πρόβλημα τῆς θ ε ο δ ι κ ι α ς εἶναι τὸ κεντρικὸν θέμα τῆς κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας τοῦ Weber, ἔχει δὲ παραθεωρηθῆ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴν ἔρευναν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐνταῦθα λόγος ἐκτενής, τοῦ συγγραφέως προτιμήσαντος νὰ δημοσιεύσῃ λίαν προσεχῶς εἰδικὴν σχετικὴν ἐργασίαν.

νόητον καὶ βλάσφημον. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἄλλος τις εἶναι εἰς θέσιν νὰ βοηθήσῃ· οὔτε ὁ κληρικός, οὔτε τὰ μυστήρια, οὔτε ἡ ἐκκλησία, οὔτε καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Ὅποιος ἀπέθανε χάριν τῶν «ἐκλεκτῶν» μόνον καὶ («προωρισμένων»)⁴³⁴.

Παρ' οὐδενός, λοιπόν, οὐδεμίαν σωτηρίαν ἐλπίζων ὁ καλβινιστής, καθ' ὅσον αἱ βουλαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναπότρεπτοι καὶ ἀναλλοίωτοι, περιέρχεται εἰς μίαν τραγικὴν κατάστασιν π λ ῆ ρ ο υ ς ἔ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ ς μ ο ν ῶ σ ε ω ς καὶ μίαν σωτηριολογικὴν ἀπορίαν, μὴ δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ εἰς τί ὁ Θεὸς τὸν προώρισε. Πράγματι δέ, τὸ μεγαλύτερον πρόβλημα τοῦ καλβινιστοῦ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν ἐκεῖνο — καὶ διὰ πάντα τὰ στερούμενα μυστηριακοῦ βίου θρησκευόμενα ἀναπάντητον — ἐρώτημα περὶ τῆς β ε β α ἰ ὀ τ η τ ο ς τ ῆ ς σ ω τ η ρ ῖ α ς (certitudo salutis). Ἡ περὶ Θεοῦ ὡς ἀπολύτως ὑπερβαστικοῦ ἀντίληψις ἐμποδίζει τὸν καλβινιστὴν ν' ἀνζητήσῃ τὴν λύτρωσιν εἰς τὰ βάθη τῆς ἐσωτερικῆς θρησκευτικότητος, εἰς τὴν «unio mystica», τὴν ὁποίαν ὁ πουργιτανὸς θεωρεῖ οὐ μόνον ἀδύνατον, — «finitum non est capax infiniti» —, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικῶς ἐπικίνδυνον, διότι δύναται νὰ παρὰσύρῃ εἰς συναισθηματικὰς σὺταπάτας καὶ εἰδωλολατρικὴν θεοποίησιν τῆς creatura.

Ὅταν ὁ θρησκευτικὸς «βιρτουόζος» δὲν δύναται νὰ αἰσθανθῇ ἑαυτὸν ὡς «σκεῦος» καὶ «δοχεῖον» τῆς θεότητος, ὅποτε ἡ θρησκευτικότης του προσλαμβάνει συναισθηματικὸν καὶ μυστικιστικὸν χαρακτήρα⁴³⁵, τότε δὲν τοῦ ἀπομένει, παρὰ ν' ἀντιληφθῇ ἑαυτὸν ὡς «ὄργανον» τοῦ Θεοῦ, ὅποτε ἡ θρησκευτικότης του ἐκδηλοῦται ὡς μεθοδικὴ «ἀσκητικὴ δρᾶσις». Τοῦτο πράγματι συνέβη καὶ μὲ τὸν πουργιτανισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ πιστὸς ἀναζητεῖ τὴν λύσιν τῆς σωτηριολογικῆς αὐτοῦ ἀπορίας εἰς τὴν ἀναπληρωτικὴν λειτουργίαν τοῦ ὑπερακτιβισμού, μέσῳ τοῦ ὁποῖου ὁ πιστὸς θ' ἀνακα-

434. Συνέπεια τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι ἡ ἀπόρριψις τῶν μυστηρίων, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κηρύγματος ὡς «μεσαζόντων» τῆς χάριτος, ἐφ' ὅσον ταῦτα πάντα σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐνισχύσουν τὴν πίστιν τῶν ἤδη ἐκλελεγμένων καὶ προωρισμένων. Ἀκόμη καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀδυνατεῖ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, διότι, κατὰ τὴν καλβινικὴν διδασκαλίαν, δὲν ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων, ἀλλὰ μόνον ὑπὲρ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ. Πρβλ. PE I, σελ. 122 ἐξ.

435. Τὸ θρησκευτικὸν ἰδεῶδες τοῦ μυστικισμοῦ εἶναι ἡ «unio mystica», τὴν ὁποίαν ὁ Weber περιγράφει ὡς «die Empfindung eines realen Eingehens des Göttlichen in die gläubige Seele, welches qualitativ mit den Wirkungen der Kontemplation der deutschen Mystiker gleichartig ist, und durch seinen passiven auf die Erfüllung der Sehnsucht nach Ruhe in Gott ausgerichteten Charakter und seine rein Stimmungsmässige Innerlichkeit gekennzeichnet ist». PE I, σελ. 129.

Διὰ τὸν καλβινισμόν «das reale Eingehen des Göttlichen in die Menschenseele war durch die absolute Transzendenz Gottes gegenüber allem Kreatürlichen ausgeschlossen». PE I, σελ. 130.

λύψη τὰ σημεῖα τῆς χάριτος καὶ θὰ βεβαιωθῆ περὶ τῆς ἐκλογῆς του. Διότι δέχεται μὲν, βεβαίως, ὁ καλβινισμὸς ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζη κανεὶς, κατὰ πόσον συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν ἐκλελεγμένων καὶ προωρισμένων, οὐχ ἤττον ὅμως, μὴ δυνάμενος ν' ἀνθέξῃ τὴν σωτηριολογικὴν ἐκκρεμότητα, διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς καλεῖ τοὺς ἐκλεκτοὺς Του καὶ προσωπικῶς εἰς σωτηρίαν, ἢ δὲ κλησὶς αὕτη φ α ν ε ρ ο ὕ τ α ι διὰ τῆς ποιοτικῆς ἀλλοιώσεως τοῦ καλουμένου: ἡ σκληροκαρδία αὐτοῦ ἀπαλύνεται καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὐδοοῦνται. Ὁ προωρισμένος πιστὸς ἐνδυναμοῦται εἰς πᾶν ἀγαθὸν καὶ θεάρεστον ἔργον⁴³⁶. Μόνον οἱ ἐκλεκτοί, ἕνεκα τῆς ἀναγεννήσεως (regeneratio) καὶ τοῦ ἕξαγιασμοῦ (sanctificatio) ὀλοκλήρου τοῦ βίου των, εἶναι ἱκανοὶ νὰ πράττουν ἔργα ὄντως καὶ γνησίως ἀγαθὰ, ἀξιάνοντα τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ⁴³⁷. Τὰ ἔργα αὐτῶν στέφονται πάντοτε ὑπὸ ἐπιτυχίας, καθ' ὅσον διὰ μέσου τῶν ἐκλεκτῶν Του ἐνεργεῖ αὐτοὺς ὁ Θεός.

Καθῆκον, ἐπομένως, τοῦ πουριτανοῦ εἶναι ν' ἀναλίσκεν μετ' ἐμπιστοσύνης τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν τήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ θελήματος Αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ κόσμος καὶ ἡ κοινωνία ὀφείλου νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν προορισμὸν, τὸν ὅποῖον ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἔταξε δι' αὐτοὺς εἰς τρόπον, ὥστε νὰ καταστοῦν «χρήσιμοι» διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ χρησιμότης καὶ ὠφελιμότης αὕτη γίνεται ἀφορμὴ πρὸς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ. Οὕτω πως ἡ ἐργασία ἐν τῷ κόσμῳ ἀποδεικνύεται ἐργασία in majorem gloriam Dei καὶ, ἐπομένως, θεοβούλητος. Ἐνταῦθα ἔχει τὰς ρίζας τῆς ἢ περὶ ἐ π α γ γ ἔ λ μ α τ ο ς ὡ ς ἠθικοθηρησκευτικοῦ καθήκοντος καὶ «κ λ ῆ σ ε ω ς» πουριτανικῆ διδασκαλίᾳ⁴³⁸.

436. Westminster Confession cap. 10, Nr. 1.

437. Ὁ Weber παραθέτει σχετικὸν ἀπόσπασμα τοῦ Theodor Beza ἐκ τοῦ «De praedestinationis doctrina et vero usu tractatio...» (Genevae 1582, p. 133), τὸ ὅποῖον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Sicut ex operibus vere bonis ad sanctificationis donum a sanctificatione ad fidem... ascendimus: ita ex certis illis effectis non quamvis vocationem, sed efficacem illam, et ex hac vocatione electionem et ex electione donum praedestinationis in Christo tam firmam quam immotus est Dei thronus certissima connexionem effectorum et causarum colligimus...» PE I, σελ. 209 ὑποσ. 53.

Καὶ ἡ Savoy Declaration (1658) λέγει περὶ τῶν μελῶν τῆς ecclesia pura ὅτι εἶναι «saints by effectual calling, visibly manifested by their profession and walking». ἔ. ἀ., σελ. 210 ὑποσ. 56.

438. Εἰς μίαν μακρὰν φιλολογικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὄρου «Beruf» (PE I, σελ. 97-112) ὁ Weber προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται μόνον ὑπὸ τοῦ προτεσταντισμοῦ — ἢ εἰς γλωσσικὸς χώρους ὑποστάντας προτεσταντικὴν ἐπίδρασιν — ὑπὸ τὴν διττὴν ἔννοιαν: τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς «κλησεως». Ἡ ὑπὸ τὴν διττὴν ταύτην σημασίαν χρῆσις τοῦ ὄρου ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ λουθηρείῳ μεταφράσει τῆς Βίβλου. Ὁ Karl Holl, εἰς εἰδικὴν ἐργασίαν του (Die Geschichte des Worts Beruf, ἐν: Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte, Bd. III, Tübingen 1928, σελ. 189-219), ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἄποψιν τοῦ Weber. Ἴδὲ καὶ Abramowski G., μν. ἔργ., σελ. 26.

Διὰ τὸν ἀπεχθανόμενον τοὺς συναισθηματισμοὺς πουριτανὸν⁴³⁹ τὸ ἐπάγγελμα ἀποτελεῖ τὴν κοινωνικὴν ὄψιν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, καθ' ὅσον ἡ ἀγάπη, μὴ δυνάμενη νὰ στραφῇ πρὸς τὴν *creatura* καὶ ἀποβλέπουσα πρὸς τὴν μείζονα δόξαν τοῦ Θεοῦ, στρέφεται κατ' ἀνάγκην πρῶτον πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τῆς *lex natura* καθοριζομένων ἐπαγγελματικῶν καθηκόντων καὶ προσλαμβάνει διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τὸν *πραγματιστικὸν* καὶ *ἀπρόσωπον* χαρακτῆρα τῆς διακονίας εἰς τὴν ὀρθολογιστικὴν διοργάνωσιν τοῦ κόσμου⁴⁴⁰.

Συμφώνως πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Baxter, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον («*Christian Directory*») θεωρεῖται ὡς ἡ «*Summa*» τοῦ καλβινικοῦ πουριτανισμοῦ, τὸ καθήκον τῆς ἐργασίας εἶναι καθολικὸν καὶ ἀνεξάρτητον διὰ τοὺς πάντας καὶ τοῦτο διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποτελεῖ ἡ ἐργασία ἀσκητικὸν μέσον πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἁμαρτωλῶν ροπῶν καὶ ἐνστίκτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνιστᾷ αὕτη τὸ κυριώτερον μέσον δοξολογίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ὀκνηρία ἀποτελεῖ σύμπτωμα ἐκπτώσεως ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς χάριτος, ἐνῶ ἡ ἐπαιτεία ἐκ μέρους δυναμένων νὰ ἐργασθῶν συνιστᾷ ἁμάρτημα θανάσιμον. Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι βραχὺς καὶ ἀπαιτεῖται ἐργασία σκληρὰ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς «κλήσεως», καὶ μάλιστα ἐργασία συνεχῆς, ἀδιάκοπος, ἐντατικῆ, ὀρθολογικῶς διωργανωμένη, μὲ σταθερὸν ἐπάγγελμα, ὡς ἀκριβῶς τὴν ἀπαιτεῖ ἡ κεφαλαιοκρατικὴ ἐπιχείρησις.

Νοουμένη ἡ ἐργασία ὡς «κλήσις» καὶ («ἐπάγγελμα») προσφέρει διττὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν πουριτανόν: ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν ἐπανασυνδέει μετὰ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ προσφέρει ὕλικὴν εὐτυχίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν συνδέει καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ χαρίζει τὴν ψυχικὴν ἐκείνην γαλήνην, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς βεβαιότητος τοῦ «*esse in possessione salutis*»⁴⁴¹. Τὸ αἶσθημα

439. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀντισυναισθηματικὴ στάσις τῶν πουριτανῶν, ἡ ὁποία ἄριστα καταφαίνεται εἰς τὸ «περὶ φιλίας» ἀπόσπασμα τοῦ «*Christian Directory*» [IV, p. 253] τοῦ Baxter. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο παραθέτει ὁ Weber εἰς τὴν «Προτεστάντικὴν Ἠθικὴν», μεταφέρομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα. Γράφει ὁ Baxter: «it is an irrational act and not fit for a rational creature to love any one farther than reason will allow us... It very often taketh up mens minds so as to hinder their love of God». Πρβλ. PE I, σελ. 201.

440. PE I, σελ. 126.

441. Ὡς ἄλλοτε συνέβη καὶ μετὰ τοὺς Πατριάρχας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ εὐημερία καὶ εὐτυχία, τῶρα δὲ καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐπιτυχία, ἐρμηνεύονται ὑπὸ τοῦ πουριτανοῦ ὡς ἀψευδὲς δεῖγμα τῆς παρουσίας τῆς χάριτος καὶ εὐλογίας τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Weber φρονεῖ ὅτι πρακτικῶς τοῦτο σημαίνει «dass Gott dem hilft, der sich selber hilft, dass also der Calvinist, wie es auch gelegentlich ausgedrückt wird, seine Seligkeit—korrekt müsste es heissen: die Gewissheit von derselben—selbst verschafft», dass aber dieses Schaffen nicht wie im Katholizismus in *in* nom allmählichen Aufspeichen verdienstlicher Einzelleistungen bestehen kann,

τοῦτο ἀποτελεῖ ἓν εἶδος ψυχικῆς ἐπιβραβεύσεως τοῦ πουριτανοῦ διὰ τὴν «industria».

Ἴδου λοιπὸν ἡ ἀπάντησις τοῦ πουριτανοῦ εἰς τὴν σωτηριολογικὴν ἀπορίαν του! Ἄντὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀπραξίαν, πραγματοποιεῖ τὸ ἄλλα «στὸ παράδοξο τοῦ πρακτικισμοῦ», ἀναζητῶν τὴν certitudo salutis «ἔχι πρὸς τὰ πάνω», ἀλλὰ «πρὸς τὰ κάτω», δηλαδὴ «στὸν κόσμον τῆς ὕλης καὶ σὲ μιὰ δραστηριότητα, ὅπου ὁ καθαγιασμός τοῦ ἐπαγγέλματος, ποὺ θεωρήθηκε σὰν ἡ βάση καὶ ὁ ἄξονας ἐκπλήρωσης ἑνὸς θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ο ὺ κ α θ ἡ κ ο ν τ ο ς μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, συνδυάστηκε μετὰ τὴν ἰδέα τῆς καταξίωσης τῆς ζωῆς»⁴⁴².

Φυσικὰ ὁ ἀκτιβισμὸς οὗτος δὲν ἐπαναφέρει τὸν πουριτανὸν εἰς τὴν ρωμαιοκαθολικὴν ἀντίληψιν περὶ ἀξιομίσθων ἔργων καὶ δικαιοσύσεως ἐξ αὐτῶν. Ἡ σωτηρία ἐξακολουθεῖ νὰ παρέχεται «sola fide», ἀλλ' ἡ πίστις τώρα ὀφείλει νὰ εἶναι «fides efficax»⁴⁴³. Ἡ ἐνεργοποίησις, πάλιν, δὲν ἐξαντλεῖται εἰς τὰ μεμονωμένα καὶ περιστασιακὰ ἔργα, ἀλλὰ ζητεῖται μέσῳ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος καὶ μιᾶς μεθοδικῆς καὶ ὀρθολογικῆς διοργανώσεως τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία διαρκῶς ἀναζητεῖ διὰ τῶν ἔργων τὸν ἔλεγχον τοῦ status gratiae καὶ προσδίδει εἰς τὸν πουριτανισμὸν τὸν γνωστὸν καὶ ἀπὸ τὰ exercitia τῶν ρωμαιοκαθολικῶν μοναχῶν ἀσκητικὸν χαρακτῆρα⁴⁴⁴.

sondern in einer zu jeder Zeit vor der Alternative: »erwählt oder verworfen?« stehenden systematischen Selbstkontrolle. Damit gelangen wir zu einem sehr wichtigen Punkt unserer Betrachtungen». Πρβλ. PE I, σελ. 131 / 132, ὁμοίως PE I, σελ. 96 ὑποσ. 50 καὶ σελ. 130 ἐξ. Ὁ συστηματικὸς αὐτο-ἔλεγχος ὑπενθυμίζει τὸ Β' Κορινθ. ιγ' 5.

442. Φίλια, Β., μν. ἔργ., σελ. 146.

443. Διὰ τὸν καλβινισμὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οὐδεμίαν θέσιν ἔχουν αἱ ἀξιομισθίαι καὶ τὸ λογιστικὸν σύστημα «πίστωσις-χρέωσις» τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Ἄνὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ μετὰ πᾶσαν πράξιν του ἴσταται ὁ ἄνθρωπος πρὸ τοῦ «Entweder-Oder»! Ὁ σταθερὸς προσανατολισμὸς τοῦ βίου τῶν «ἀγίων» πρὸς τὸν ὑπερβατικὸν στόχον τῆς μακαριότητος ἐπιβάλλει μεθόδευσιν καὶ ὀρθολογικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ ὅλου βίου, διότι μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ἐνέργεια τῆς χάριτος καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ status naturae εἰς τὸ status gratiae. Ὁ Θεὸς ὀμιλεῖ μόνον ἐκεῖ, ὅπου ἡ φύσις σιγᾷ. Οὐδέποτε, λέγει ὁ Weber, οὐδεμία θρησκεία ἐπέδειξε τοιαύτην συνεπή μεθόδευσιν τοῦ βίου τῶν πιστῶν ὁπαδῶν της, ὡς ὁ καλβινισμὸς, διότι ἴσως οὐδέποτε ἐλήφθη τόσον σοβαρῶς ὑπ' ὅψει τὸ «in majorem gloriam Dei». PE I, σελ. 133 ἐξ.

444. Ὁ Weber ἐπισημαίνει ὅτι ὁ ἀσκητικὸς βίος καὶ ὁ μεθοδικὸς αὐτοέλεγχος, τὰ κύρια ταῦτα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ πουριτανοῦ, προϋπήρχον ἤδη εἰς τὰ μοναχικὰ τάγματα τῶν ρωμαιοκαθολικῶν (exercitia), μάλιστα δὲ τῶν Ἰησουιτῶν, μετὰ στόχον τὴν ὑπέρβασιν τοῦ status naturae, τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς δουλείας τῶν ἀλόγων ὀρμῶν, τὴν ἀποδέμευσίν του ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ εἰς διάκονον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ πουριτανικὴ ἀσκησις ἐπεδίωξε «den Menschen zu befähigen,

Μόνον ὅτι δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἑνὸς ἀναχωρητικοῦ ἀσκητισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρως *par excellence* εἶναι ὁ μοναχός, ἀλλὰ περὶ ἑνὸς ἐνδοκοσμίου ἀσκητισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Sebastian Franck, «ἕκαστος χριστιανὸς διάγει "μοναχικὸν" βίον»». «Ἡ Μεταρρύθμισις», λέγει ὁ Weber, «μετέφερε τὴν λογοκρατουμένην χριστιανικὴν ἄσκησιν καὶ μεθόδευσιν τοῦ βίου ἀπὸ τῶν μοναστηρίων εἰς τὸν ἐγκόσμιον ἐπαγγελματικὸν βίον»⁴⁴⁵.

Ἡ ἐγκοσμιοποίησις αὕτη τοῦ χριστιανικοῦ ἀσκητισμοῦ (*innerweltliche Askese*) ἀποτελεῖ ἐντελῶς νεωτερικὸν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν στοιχεῖον. Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀρχαίας — ἀλλὰ καὶ τῆς μεσαιωνικῆς — Ἐκκλησίας δὲν ἦτο ἡ *vita activa*, ἀλλὰ ἡ *vita contemplativa*, ἡ «ἐξωκόσμιος» ἄσκησις, ὁ ἀναχωρητισμός. Τὸ θρησκευτικὸν βραβεῖον ἀπενέμετο εἰς τὸν ἀκολουθοῦντα τὸν ἀγγελικὸν βίον τοῦ μοναχοῦ. Τὰ ἐκλεκτὰ καὶ δυναμικὰ στελέχη τῆς Ἐκκλησίας ἤρνούντο τὰ ἐγκόσμια καὶ κατέφευγον εἰς τὴν σύμπηξιν ἰδιαίτερων κοινοβίων. Τοῦτο εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, κατὰ τὸν Weber, νὰ ἐκλογικευθῇ καὶ ὀργανωθῇ ὁ ἀναχωρητικὸς βίος τῶν «βιρτουόζων» τῆς πίστεως⁴⁴⁶, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἐπαγγελματικὸς βίος καὶ ὁ βιοπορισμὸς παρέμενον προσκεκολλημένοι εἰς τὸν ἀνορθολογισμὸν τῶν παραδεδομένων⁴⁴⁷. Τὸν βίον τοῦ δυτικοῦ

seine «konstanten Motive», insbesondere diejenigen, welche sie selbst ihm «einüben», gegenüber den «Affekten» zu behaupten und zur Geltung zu bringen», δηλαδή εἰς τὸ νὰ ἀναπτύξῃ τὸν «ἀσκητὴν» εἰς προσωπικότητα, ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν ἐννοίαν τοῦ ὄρου. (PE I, σελ. 135). Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τούτων ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ καλβινικὸς ἀσκητισμὸς ἀπορρίπτει τὰ «*consilia evangelica*» καὶ μετασχηματίζεται εἰς καθαρῶς ἐνδοκόσμιον.

445. PE I, σελ. 215 ὑποσ. 80. Τὴν θρησκευτικὴν ἀριστοκρατίαν τῶν μοναχῶν διαδέχεται ἡ ἀριστοκρατία τῶν «προωρισμένων», «ἐκλεκτῶν», «ἀγίων», οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν ἀνεξάλειπτον χαρακτῆρα τῆς ἐκλογῆς των διαχωρίζονται ἀπὸ τῶν λοιπῶν δι' ἑνὸς ἀοράτου χάσματος, ἔχουν συνείδησιν τῆς ποιτικῆς ὑπεροχῆς των («Bless God that we are not of the many», Th. Adams), δημιουργοῦν σεκταριστικὰ κινήσεις καὶ ζητοῦν νὰ συμπήξουν μίαν «καθαρὰν ἐκκλησίαν».

446. Wg. σελ. 310 ἐξ. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα γράφει ὁ Weber περὶ τῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ «ορθολογισμοῦ» τοῦ μοναχικοῦ βίου. Παραθέτομεν μικρὸν μόνον ἀπόσπασμα κατωτέρω: «Ὁ μοναχὸς εἶναι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (ἐννοεῖ τὸν Μεσαίωνα) ἔζη κατὰ τρόπον λογοκρατικόν, ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐπιδιώκει μεθοδικῶς καὶ διὰ λογικῶν μέσων συγκεκριμένον στόχον, τὸ Ἐπέκεινα. Μόνον δι' αὐτὸν ὑπῆρχον κωδωνοκρουσίαι, μόνον δι' αὐτὸν αἱ ὥραι τῆς ἡμέρας κατανέμονται διὰ τὴν προσευχὴν. Ἡ οἰκονομία τῶν μοναστικῶν κοινοτήτων ἦτο ἡ ὀρθολογικὴ οἰκονομία. Οἱ μοναχοὶ προσέφερον κατὰ τὸν πρῶτον μεσαίωνα τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς καὶ ὑπαλλήλους: ἡ δύναμις τοῦ Δόγηδος τῆς Βενετίας κατέρρευσε, ὅταν ὁ περὶ περιβολῆς ἀγὼν τοῦ ἀπεστέρησε τὴν δυνατότητα νὰ χρησιμοποιηθῇ κληρικοὺς διὰ τὰς ὑπερποντίους ἐπιχειρήσεις». Wg., σελ. 311.

447. Ὁ Weber κατηγορεῖ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ὅτι, ἐνῶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιρρέασθαι θετικῶς τὸν λαὸν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, τελικῶς παρημπόδισε τὴν δι-

μοναχοῦ χαρακτηρίζει ὁ προγραμματισμός, ἡ μεθοδικότης, ἡ σταθερὰ στοχοθεσία, ὁ αὐτοέλεγχος, ἡ αὐτογυμνασία, ἡ ἀλληλοεπιτήρησις. Ἡ αὐστηρότης εἰς τὸν βίον του οὐδέποτε ἐκτρέπεται εἰς μίαν ἀμέθοδον καὶ ἄσκοπον ταλαιπωρίαν⁴⁴⁸.

Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα συνοψίζων ὁ Weber χαρακτηρίζει τοὺς δυτικούς μοναχοὺς ὡς τοὺς πρώτους μεθοδικούς «ἐπαγγελματίας» (Berufsmenschen), οἱ ὅποιοι διεδραμάτισαν ἀσφαλῶς σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ⁴⁴⁹, ἔνεκα ὅμως τῆς διακρίσεως μεταξὺ consilia evangelica καὶ praecepta καὶ τοῦ σταθεροῦ προσανατολισμοῦ αὐτῶν πρὸς τὸ ὑπερβατικὸν ἰδεῶδες τῆς ἀγιότητος δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῶν εὐρυτέρων λαϊκῶν στρωμάτων καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς διχμορφώσεως τοῦ δυτικοῦ κόσμου.

Ἄλλ' οὔτε καὶ ὁ κηταδικάσας τὴν διάκρισιν μεταξὺ consilia evangelica καὶ praecepta Λ ο ὕ θ η ρ ο ς, ὁ ὅποιος ἐχαρακτήρισε τὸν μοναχικὸν βίον ὡς θρησκευτικῶς ἀνάρμοστον καὶ ἠθικῶς ἀπαράδεκτον, ἅτε ἀποτελοῦντα κατ' αὐτὸν ἐγωϊστικὴν ἀπόδρασιν ἐκ τοῦ κόσμου καὶ αὐτάρεσκον ἐπιδίωξιν ἀγιότητος ἐξ ἔργων, κατώρθωσε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ζητουμένην δυναμικὴν ἀλλαγὴν. Βεβαίως ὀφείλομεν εἰς τὸν Λούθηρον τὴν καλλιέργειαν τῆς ἰδέας ὅτι αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ θὰ ἔπρεπε νὰ καλλιεργῶνται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ ζωῆς. Ἀκόμη ὑπῆρξεν ὁ Λούθηρος ὁ πρῶτος, ὅστις μετέφερε τὸ ἐπάγγελμα ὡς θεῖαν κλήσιν (Ruf, calling, vocatio) εἰς τὸ ἐπίκεντρον οὐ μόνον τῆς κοινωνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, προχωρήσας κατὰ πολὺ πέρα τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ (cora et labora), ἐφ' ὅσον εἰς τὸν Λούθηρον τὸ ἐπάγγελμα καθίσταται οἶονεὶ λειτουργία καὶ λατρεία, καὶ μάλιστα τὸ μ ο

οργάνωσιν καὶ δραστηριοποίησιν τῶν πιστῶν τῆς, μάλιστα δὲ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Μέσφ τῆς Ἐξομολογήσεως ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἀπένεμεν εἰς πάντας, «ἀδιακρίτως θρησκευτικῆς ποιότητος», τὴν συγγνώμην καὶ τὴν θεῖαν χάριν, με ἀποτελεσμα νὰ διατηρήσῃ τὸν λαὸν εἰς μίαν ἀπρογραμματίστον καὶ ἀμέθοδον ζῶην (status naturae), ἡ ὁποία ἐξετυλίσσετο ἐντὸς τοῦ κυκλώματος: «ἀμαρτία μετάνοια-ἐξομολόγησις-ἄφεσις-νέα ἀμαρτία». Πρβλ. PE I, σελ. 114 καὶ 144 ὑποσ. 1, 113 ἐξ. καὶ 234. Ὁμοίως VuG, I, σελ. 435 ἐξ. καὶ Wg σελ. 311. Ἡ ἄφεσις σημαίνει διὰ τὸν Weber «ἀποφόρτισιν» καὶ ἄρα ἀμβλυνσιν τῆς ἰσχύος τῆς λυτρωτικῆς νοσταλγίας, μέσφ ἐνὸς ἀνεπιτρέπτου sacramentalismus καὶ ritualismus. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ παρεμπόδισις καὶ ἀναστολὴ τῆς διαδικασίας ἠθικοποιήσεως καὶ ἐκλογικέσεως τῆς ζωῆς. Τοῦτο ἀκυρώνει τὸ αἴτημα τοῦ ἐξαγιασμοῦ ὀλοκλήρου τοῦ βίου.

448. Πρβλ. WuG. I, σελ. 720, WuG I, σελ. 336, 706 f. Wg., σελ. 311 καὶ RS I, σελ. 116 ἐξ. Ὁ Weber ἔχει κυρίως ὑπ' ὄψει του τοῦ κανόνα τοῦ Βενεδίκτου καὶ τὰ «exercitios spirituales» τοῦ Ἰγνατίου de Loyola.

449. Ὁ Weber ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ὄθησις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλοσοφίας, τῆς μουσικῆς, τῆς οἰκονομίας, τῆς γεωργικῆς τεχνολογίας κττ. ὀφείλεται κατὰ σημαντικὸν μέρος εἰς τοὺς δυτικούς μοναχοὺς.

ναδικὸν θεάρεστον ἠθικοθρησκευτικὸν καθήκον τοῦ πιστοῦ. Ἄλλ' ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἐκτονώνει τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἀπὸ τὰ αἰσθηματὰ ἐνοχῆς καὶ ἀμβλύνει τὴν λυτρωτικὴν αὐτῶν νοσταλγίαν, παρεμποδίζουσα καὶ μίαν ἐκκλησιαστικὴν ρύθμισιν τῆς ζωῆς τοῦ πιστοῦ ἐν τῷ συνόλω τῆς. Ὁ μυστικο-θεωρητικὸς χαρακτήρ τοῦ Λουθηρανισμοῦ ἔχει ὡς φυσικὴν ἀπύρροιαν τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ὀργάνωσίν του.

Ἡ νέκ στάσις ἐναντι τοῦ κόσμου, τῆς οἰκονομίας, τῆς ζωῆς, ἡ δυναμικὴ θεώρησις αὐτῶν καὶ ὁ ἐξορθολογισμὸς των ὀφείλονται εἰς τὰς πουριτανικὰς μειονότητες: τοὺς μετερρυθμισμένους τοῦ Ρήνου, τοὺς οὐγεννότους τῆς Γαλλίας, τοὺς καλβινιστὰς τῶν Κάτω Χωρῶν, τοὺς πουριτανοὺς τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἐκ μέρους αὐτῶν ριζοσπαστικὴ ἀπόρριψις καὶ τοῦ τελευταίου τελετουργικοῦ ὑπολείμματος τῆς θρησκείας⁴⁵⁰ καὶ ἡ ἀναζήτησις τῆς σωτηριολογικῆς βεβηκτικότητος εἰς τὴν ἔνδοθεν ἀπορρέουσαν μεθοδικὴν διοργάνωσιν καὶ τιθάσυσιν τῆς καθημερινότητος συνέβαλον εἰς τὴν πλήρη ἐπικράτησιν ἐνὸς καθαρῶς ἐκλογικευμένου στυλ ζωῆς. Ὁ Θεὸς τοῦ καλβινισμοῦ ἀπῆτει ἐκ μέρους τῶν πιστῶν του ὄχι ἀπλῶς ἔργα ἀξιόμισθα, ἀλλὰ μίαν ζωὴν πλήρη ἀγαθῶν ἔργων, συνδυασμένων εἰς σὺ σ τ η μ α, καὶ μίαν ἠθικὴν συμπεριφορὰν, ἡ ὁποία ὑποτάσσεται εἰς συνεπῆ μέθοδον ρυθμιστικὴν τῆς καθόλου ζωῆς. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς πουριτανικῆς αὐτῆς ἠθικῆς ἦτο ἡ ἀντίθεσις τῆς πρὸς τὸν ἄνετον, πολυτελεῆ καὶ ἀπολαυστικὸν βίον, καθὼς καὶ πρὸς πᾶσαν ἀλόγιστον σπατάλην καὶ κατανάλωσιν. Ἡ αὐθόρμητος ἀπόλαυσις τῆς ζωῆς καὶ ἡ χαρὰ θεωροῦνται ἐπικίνδυνα διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ καλβινικοῦ θεοῦ. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἀξιολόγησις τῶν λεγομένων ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅταν ταῦτα δὲν ἐξυπηρετοῦν ἀμέσως θρησκευτικὰς ἀξίας. Ἡ ἐγωϊστικὴ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν τούτων ἀποτελεῖ δεῦγμα τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Σατανᾶ. Ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ ἄλογος χρῆσις τοῦ πλοῦτου συνιστοῦν σαρκικὴν εἰδωλολατρίαν.

Ἡ ἀσκητικὴ αὕτη στάσις ἐναντι τῆς πολυτελοῦς ἀπολαύσεως ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἐντολῆς δι' ἀκατάπαυστον ἐργασίαν ἦτο φυσικὸν νὰ θέσῃ τὸν πουριτανὸν ἐνώπιον τῆς ἀπορίας, περὶ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τοῦ πλοῦτου ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει τῶν προϊόντων τοῦ μόχθου του. Ποία χρῆσις ἀπέμενεν εἰς τὸν καλβινιστὴν ἐργαζόμενον, ὁ ὁποῖος ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος ν' ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του; Μία λύσις θὰ ἦτο ἡ ἄσκησις φιλανθρωπίας. Ἐναντίον ὅμως τῆς λύσεως ταύτης στρέφεται τόσον ἡ καλβινιστικὴ ὑποτίμησις τῆς σημασίας τῶν ἀγαθῶν ἔργων διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώ-

450. Πρβλ. RS I, σελ. 525 καὶ I, σελ. 94 ἐξ., 114, 155 ἐξ. Πρβλ. καὶ PE I, σελ. 133 ἐξ. καὶ 161 ἐξ.

που, ὅσον καὶ ἡ γενικωτέρα δυσπιστία καὶ προκατάληψις, τὴν ὁποία, τρέφουν οἱ Νεώτεροι Χρόνοι ἔναντι τῶν ἔργων ἀγάπης πρὸς τοὺς πάσχοντας. Ἡ Μεσαιωνικὴ Ἐκκλησία δὲν εἶχε προσέξει ὅσον ἔπρεπε τὸν τομέα τῆς φιλανθρωπίας. Ἐγένετο μία κατάχρησις, ἰδίᾳ μάλιστα ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ φιλανθρωπία συνεδέθη μετὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Σχεδὸν πᾶν ἀμάρτημα ἠδύνατο νὰ «ἐξαγορασθῆ» μὲ ἀριθμὸν τινα ἐλεημοσυνῶν, αἱ ὁποῖα μάλιστα ἐγίνοντο συχνὰ ἀδιακρίτως καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν, εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ὑποθάλπηται ἡ ἀνάπτυξις ὀλοκλήρου τάξεως ἐπαιτῶν ἐκμεταλλευομένων τὴν κατάστασιν.

Τὴν οὐσιαστικὴν λοιπὸν βοήθειαν πρὸς τὸν πάσχοντα δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῆ ὁ καλβινιστῆς ὡς ἐλεημοσύνην καὶ πτωχοτροφίαν, ἀλλὰ μόνον ὡς ἐνεργοποίησιν τούτου διὰ τῆς προχοῆς εὐκαιριῶν ἐργασίας καὶ ἐπιτυχίας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ πτωχὸς θὰ ἐλυτροῦτο ὀριστικῶς ἐκ τῆς ἐνδείας καὶ θὰ ἐπέστρε τὰς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ. Στρέφεται, λοιπὸν, ὁ καλβινιστῆς πρὸς μίαν ἐργασιακὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν πτωχῶν καὶ πρὸς «ἐπενδύσεις» διὰ τὴν δημιουργίαν «θέσεων» ἐργασίας, πρὸς συσσώρευσιν δηλοδῆ καὶ ἀποταμίευσιν κεφλαίων, ὀρθολογικὴν διοργάνωσιν τῆς ἐργασίας καὶ ἐπενδύσεις, ἅτινα χαρακτηρίζουν τὸν σύγχρονον καπιταλισμὸν. Ὅπου αἱ ἀρεταὶ καὶ προϋποθέσεις αὗται: ἐπιμέλεια, οἰκονομία, μετριοπάθεια, ἐργασία-κλήσις, ἐνδοκόσμιος ἀσκησις καὶ πραραγωγικὴ ἐπένδυσις δὲν ὑφίστανται, ἡ ἀπλῆ συσσώρευσις ὑλικοῦ πλούτου δὲν ἐξαρκεῖ διὰ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν σύγχρονον καπιταλισμὸν. Ἀντιθέτως πάλιν: ὅπου αἱ ἀρεταὶ αὗται ἀποχωρίζονται τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν ὑποθεμελιώσεως καὶ ἡ παραγωγή αὐτονομεῖται καὶ ἐκκοιμιστάται, ὥστε νὰ παράγωμεν ἀπλῶς χάριν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν κερδῶν, ἐκεῖ ἡ ἐργασία καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ ἀνθρώπου χάνουν τὴν σύλδεσιν μετὰ τοῦ προσώπου του, στεροῦνται τοῦ βαθυτέρου αὐτῶν νόηματος καὶ ἐπιφέρουν κρίσιν πνευματικὴν. Τοῦτο εἶχεν ἤδη συμβῆ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Weber, ὁ ὁποῖος, περισσότερον παντὸς ἄλλου, εἶχε βαθυτάτην συνείδησιν τῆς κρίσεως, ἣν ἐπέφερον εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον ἡ «μοιραία» δύναμις τοῦ καπιταλισμοῦ⁴⁵¹.

(Συνεχίζεται)

451. Πρβλ. καὶ Ἀντωνίου Κ. Παπαντωνίου, Ἱστορία τῶν Κοινωνικῶν Ἰδεῶν, Ἀθήναι 1969, σελ. 62-64. Ὁμοίως καὶ Honigsheim, ἐν HWSW, τόμ. 11, σελ. 558.